

УДК 811.161.2'373.48:81'42

ДО ПИТАННЯ ПРО ДИСКУРС-АНАЛІЗ КЛІШЕ НАУКОВОГО ТЕКСТУ

Наталя Шарманова

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови
Криворізького державного педагогічного університету (Кривий Ріг, Україна)
e-mail: nmsharm@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4820-3619

У статті розкрито методологію дискурс-аналізу мовних кліше у науковому дискурсі, висвітлено інтегральні ознаки кліше як конструктів внутрішньої структури дискурсу. Дефініцію «кліше» розглянуто в контексті основних засад теорії кліше.

Науковий дискурс передбачає наявність ситуацій, маркованих високим ступенем регламентованості мови науки. Наукові тексти мають типову багатомірну й багаторівневу композиційну структуру, їм притаманний найвищий ступінь стандартизованості, що детермінує частотність ужитку кліше як стереотипних мовних одиниць.

Мовні кліше виконують у спеціалізованих мовознавчих текстах роль стандарту, мають відповідні семіотичні й дискурсивні особливості, регламентовані загальними функційно-стильовими й комунікативно-прагматичними настановами наукової комунікації.

Ключові слова: кліше; дискурс; дискурс-аналіз; дискурсивні риси; спеціалізований текст; регламентованість; ступінь стандартизованості; структурні особливості; двокомпонентні й багатоконпонентні структури.

Sharmanova Natalia. Analysing discourse analysis for clichés of scientific texts.

The article looks at the methodology of discourse analysis relating to language clichés in scientific discourse, by covering along the integral features of cliché as constructs of internal discourse grammar.

The definition of 'cliché' is considered in the context of the underlying principles of cliché theory. The linguistic field may treat the cliché with the binary vectors of interpretation, at the same time nominating the phenomenon of language and being materially expressed as a cliché of consciousness. The language cliché means a regular (constant) combination of autonomous verbal signs seen as linguistic formations which form traditionally conveys the given meaning.

The most developed question today is the specific use of language clichés in documentary discourse.

Scientific discourse presupposes situations marked by a highly-regulated language of science. Scientific texts are characterized by a typical multidimensional and multilevel compositional structure. The highest degree of standardization that determines the frequency of usage associated with clichés as stereotypical language units is natural of texts in the scientific domain. Language clichés play the role of a standard in specialized linguistic texts, deliver the most complete information and save the speech by communication participants. Such units feature relevant semiotic and discursive properties regulated by the general functional and stylistic features of a scientific variety of language.

The use of clichés depend on the specifics of scientific communication. That includes the purpose of scientific information, the sequence of its presentation, the content of scientific linguistic work. The language clichés in scientific discourse mainly aim at the systematization of utterances on the research findings, substantiation of hypotheses, proof of theories, conclusion of classification schemes. Clichés as

semiotic units allow for understanding the language of this specialized social sphere and perform a number of communicative and pragmatic guidelines. The use of standard units in scientific linguistic communication is associated with the frequency and recurrence of situations in the presentation of scientific data to society.

Keywords: *cliché; discourse; discourse analysis; discursive features; specialized text; degree of standardization; regulation; structural features; two-component and multicomponent structures.*

Для мовних одиниць, регулярно повторюваних у певних ситуаціях задля тотожного позначення адекватних реакцій реципієнтів і стосунків між ними, характерними є такі дискурсивні ознаки, як-от: постійний склад компонентів, специфічна відтворюваність у вигляді готових мовних блоків, структурне й семантичне членування, властиве для вільних словосполучень. Мовна стереотипність, повторюваність подібних стандартних конструктивів «спричинена або позамовними чинниками, або формою, жанром спілкування» [Українська 2001, с. 76].

Кліше служать інтегральними особливостями певного дискурсу, реалізують мовленнєві акти в різних комунікативних сферах суспільного буття. Функціонування клішованих конструкцій зазвичай мовознавці зараховують до ситуацій стандартизованого або інституційного спілкування (Н. Ведякова, Є. Кожем'якін та ін.).

Метою розвідки є дискурс-аналіз ужитку мовних кліше в наукових текстах, що передбачає розв'язання низки завдань: 1) розкриття проблемних питань з теорії кліше у світлі дискурсивних практик; 2) висвітлення дискурсивних ознак кліше наукового дискурсу за матеріалами фахового часопису «Мовознавство».

Когнітивно-прагматичні вектори сучасного мовознавства розкривають теоретичні засади опису теорії кліше, а методологія дискурсивної лінгвопрагматики дає змогу здійснити дискурс-аналіз функціонування цих лінгвем у поліфонічній площині текстів різних типів.

Зауважимо, що поняття «дискурс» і «дискурс-аналіз» мають на сьогодні широкий спектр наукового вжитку, що визначає певний академічний статус, мультидисциплінарність цих дефініцій, редукцію їхнього побутування в царинах філософсько-культурологічних досліджень і соціально-гуманітарних наук [Дискурс 2005; Кубрякова 2000; Серажим 2003; Современные 2006].

Наявність понад ста визначень ключового поняття, які використовуються нині в науковому обігу, виведення дискурсивної проблематики, ініційованої лінгвістами, за межі власне мовознавства, спричинили те, що категорії дискурсу і дискурс-аналіз розглядаються з різних позицій, що подекуди становить т. зв. «конфлікт інтерпретацій» (Є. Кожем'якін).

Дискурсивні практики зумовлені положеннями про дискурс як сукупність усього висловленого (М. Фуко). Концепція французького культуролога перегукується з науковим підґрунтям німецької школи дискурс-аналізу з власне мовознавчими пріоритетами (У. Маас, З. Єгер, Ю. Лінк, Р. Водак).

Розглядаючи типологію потрактування дискурсу, що ґрунтується на різних стратегіях оперування і традиціях побутування дефініції в тій або тій галузі знань, та спираючись на погляди Е. Бенвеніста, Є. Кожем'якін зазначає: «Так, у рамках лінгвістично орієнтованих теорій найбільш значущим є розуміння дискурсу як прагматично орієнтованого тексту. Акцент на формальній і динамічній стороні дискурсу, підкреслення його текстуального і граматичного характеру відрізняє цю групу трактувань від інших.

Парадоксальне, на перший погляд, поєднання динамічних і структурних характеристик дискурсу розв'язується в цій групі теорій таким чином: динаміка дискурсу, його мобільність і динамічність трактується як структурований процес, який має свою внутрішню граматику» [Кожемякин 2008, с. 76–77].

Традиційне розуміння дискурсу, наявність широкого й вузького підходів до сутності цього поняття (Е. Бенвеніст, Т. А. ван Дейк, З. Харріс), розбудова теоретичних основ дискурсології у працях вітчизняних і зарубіжних лінгвістів представляють дискурс як складний, комплексний об'єкт, предмет і матеріал мовознавчих студій (Н. Арутюнова, Ф. Бацевич, А. Белова, Дж. Вілсон, О. Ільченко, В. Карасик, А. Кібрик, В. Красних, О. Кубрякова, М. Макаров, Л. Мінкін, О. Селіванова, К. Серажим, К. Сєдов, Н. Феаркло, Л. Дж. Філіпс, В. Чернявська, І. Шевченко, О. Шейгал, Г. Яворська та ін.).

Дискурс усвідомлюємо як відповідну мовну формацію стосовно соціально й історично визначеної суспільної практики. Він становить актуалізовану в мовленнєвому контексті низку текстів, об'єднаних загальною ситуативною темою та зумовлених екстралінгвальними факторами, що містять конкретні умови перебігу комунікації (хронос, топос), характеристики комунікативного каналу, соціальні риси учасників спілкування, невербальні засоби тощо (У. Маас). Відтак межі дискурсу визначені певним періодом часу, сфери людської діяльності, галузі знань, типології текстів та іншими критеріями, що разом становлять триєдність середовища, модусу і стилю, а це й детермінує типи й підтипи дискурсу (А. Приходько). Дискурс стратифікується не кількісним складом, а семантикою тематично об'єднаних текстів, що дає змогу кваліфікувати його як мовне відображення певної суспільної практики.

Різним типам дискурсу притаманний специфічний ступінь стратегій і тактик у поведінці комунікантів. Співвідношення типових моделей мовної поведінки людини у зв'язку з виконанням нею ролей у соціумі розкривають причину різного ступеня стандартизованості стильових жанрів. Максимальним ступенем стандартизації характеризуються мовні жанри, які належать до ділового й військового дискурсів. Меншим ступенем стандартизації, проте достатньо жорстко нормативними вважають жанри наукового спілкування (О. Сиротініна, М. Корміліцина, Н. Кузнецова та ін.).

На нашу думку, готові мовні блоки – кліше, або мовні стереотипи, – якраз і виступають конструктами внутрішньої граматики дискурсу. Ознаки стандартизації та інституційності фіксують типові хронотопи, ритуальні дії, трафаретні жанри й мовні кліше [Шлєпкина 2011, с. 223]. Ураховуючи зв'язок дискурсних норм із фреймами свідомості, комунікант визначає стандартизовані мовні одиниці як такі, що оперативно активізуються й домінують у його свідомості на момент психоментальної (мовної й мисленнєвої) діяльності. Відомо, що чим більша кількість стереотипів, і зокрема мовних, зберігається в індивідуальній когнітивній базі, тим вищим вважають рівень комунікативної компетенції людини в царині інституційного спілкування [Ведякова 2003; Ведякова 2018].

Відтак ужиток кліше як дискурсивних маркерів відтворює комунікативні ситуації, стереотипізацію в межах дискурсу, оскільки саме поняття «стереотип» стає інкорпорованим у поняття дискурсу [Кожемякин 2008, с. 76].

Дефініція «кліше» у лінгвістичній царині має бінарні вектори, адже водночас номінує феномен мови та є матеріалізованим вираженням кліше свідомості. Низка праць, присвячених теоретичним і прикладним

дослідженням із проблематики кліше (Ch. Ballie, O. Ducrot, H. P. Grice, G. Lakoff, J. Searle, В. Бурунський, В. Гвоздев, Т. Двідзе, В. Красних, С. Лешак, Л. Маккензен, Р. Міньяр-Белоручев, Т. Ніколаєва, Г. Пермяков, Ю. Рождественський, О. Селіванова, Н. Сологуб, Н. Формановська та ін.), дають змогу визначити лінгвальний статус цих одиниць у світлі загальної теорії кліше та їхні дискурсивні ознаки.

Осмислюючи різні підходи щодо сутності дефініції «кліше», звертаємо увагу на основну концептуальну проблему: донині це «поняття не зовсім визначене. Під ним розуміють і фразеологізми, і просто частотні поєднання, а також більш складні семантичні єдності: стандартні репліки, гасла, популярні цитати та багато інше» [Кронгауз 1995, с. 57]. У сучасному мовознавстві і до сьогодні залишаються нерозв'язаними питання лінгвального статусу мовних кліше. Дискусійною в теоретичному осмисленні та в описі прикладних аспектів цього питання є передусім відсутність одностайної думки між дослідниками щодо зарахування кліше до лексико-фразеологічної чи граматичної системи мови.

Полемічний характер взаємозв'язку дихотомії «мовне кліше і фразеологічна дилема» окреслено неоднозначним трактуванням самого поняття «кліше» в науковій літературі [Шарманова 2011]. Зокрема, на сьогодні в українському мовознавстві задля з'ясування мовної природи кліше існують різновекторні тлумачення: від шаблонної фрази, «заяложеного виразу» [Великий 2007, с. 546] до розуміння цієї лінгвемі з протилежним модусом сприйняття: як мовного стереотипу з позитивною функцією, конструктивною одиниці мови [Сологуб 2000, с. 237]. Принагідно зауважуємо, що в наукових працях і сам термін «кліше» почасти використовується з різним оцінним маркуванням: як нормативний або ненормативний для того чи того функційно-стильового різновиду мови, – та має цілу низку дефініцій: «стереотип», «стандарт», «штамп», «шаблон» та ін.

Під **мовним кліше** розуміємо регулярну (постійну) комбінацію вербальних знаків, що є автономними лінгвістичними утвореннями із заданими за традицією значенням і формою.

Варто наголосити на тому, що найбільш розбудованим у сучасній лінгвістиці є питання специфіки вжитку мовних кліше в документному дискурсі, що дає підстави стверджувати: в офіційній комунікації подібним мовним одиницям належить роль засобів стандартизації й уніфікації структури ділового тексту (О. Казанцев, С. Кушнерук, М. Шльопкіна та ін.). З цим пов'язана проблематика розробки типових і трафаретних текстів професійного спілкування. Значне звуження мовних одиниць у сфері ділової мови порівняно з іншими стилями, дійсно, зумовлює їх типізацію, а відповідно високу частотність клішованих мовних одиниць у текстах документів. Документний дискурс має чітко сформовану загальну схему стандартизації: типова ситуація породжує стереотипну мовну манеру, основні функції якої – номінативна, інформативна, імперативна (В. Жайворонок, В. Бріцин, О. Тараненко), текстотворча, функція готових елементів стилю (Л. Мацько та ін.), регламентаційна задля ефективного обміну діловою інформацією (С. Єрмоленко).

Проте інтерпретація кліше як лінгвістичного феномена не має обмежуватися лише розумінням його як стереотипного ділового висловлення, функціонування якого окреслене або лише сферою документного дискурсу, або усталеним поглядом на формальне вираження синтаксичною моделлю

словосполучення. Поза увагою дослідників почасти залишаються мовні кліше, що побутують у поліфонічній площині текстів різних типів – синкретичних, спеціалізованих (наукових, законодавчих, академічних, комп'ютерних тощо), синтетичних (мас-медіа, блогосфери, реклами), у текстах трансцендентного спілкування і щоденної комунікації (В. Ученова, С. Шомова).

Науковий дискурс окреслює сферу науки, призначенням якої є аргументована й доказова передача наукової інформації, що зумовлює відбір і широке використання науково-термінологічної лексики. Цей тип дискурсної практики охоплює всі складники спілкування в царині науки, якому властива настанова на виклад науково перевіреної інформації. До основних ознак наукового стилю зараховують інформативність, понятійність і предметність, об'єктивність, логічну послідовність, узагальненість, однозначність, точність, лаконічність, доказовість, переконливість, аналіз, синтез, аргументацію, висновки.

Серед розлогого набору функційно-стильових рис варто назвати такі, що організують усю мовну систему наукового стилю: абстрагування, логічність, аргументованість, об'єктивність, точність, адже «краса мови науки, її виразність полягають в інформативній ємності, якій відповідають точність і лаконізм» [Солганик 2006, с. 36–41].

З позиції лінгвостилістики, науковий стиль належить до числа книжних стилів літературної мови, яким притаманні загальні умови функціонування і схожі мовні ознаки, серед яких: попереднє обдумування висловлювання, монологічний характер мови, суворий відбір мовних засобів, прагнення до нормованої мови [Мацько 2003, с. 108].

Акцентуючи на основному законі розвитку мови – «створення готових елементів (кліше, стандартів, стереотипів) задля найбільш точного й економного позначення ситуації різноманітних її сторін, аспектів» та визначаючи ступінь стандартизованості як провідний, магістральний шлях поступу мови, Г. Солганик стверджує, що наукова мова є високо стандартизованою, порівнюючи її з офіційно-діловою. Мовним стандартом російський стиліст називає готовий зворот, використовуваний у якості легко відтворюваного в певних умовах і контекстах, та зауважує, що частіше за все задля домінування такого стандарту використовують саме термін «кліше» [Солганик 2006, с. 145–146].

Зважаючи на різновекторність функціонування кліше в різних дискурсних практиках, зауважимо: тексти наукового дискурсу мають типову багатовимірну композиційну структуру щодо представлення наукової інформації, вони характеризуються високою частотністю кліше, які вказують на логіку наукової комунікації: мету, зміст, послідовність викладу, аргументацію, залучення авторитетних джерел, форми подання інформації та сферу її використання.

Мовні кліше наукового дискурсу з різними дискурсними інтерпретаціями стали предметом фахового зацікавлення лінгвістів на матеріалі різних мов, власне, англійської (D. Cleveland, R. Collisson, A. Goldberg, I. Бровченко, I. Вержинська, Н. Іноземцева, О. Зеніна, С. Кауфман, Л. Мешман, Н. Разинкіна, М. Черкунова та ін.), іспанської (J. A. Moreiro Gonzalez, M. Pinto Molina, Т. Попова), німецької (М. Кульгав, А. Лабовкіна, Л. Маккензен, І. Шишкіна), польської (М. Беллерт), російської (О. Баженова, Т. Булигіна, Н. Ведякова, Р. Делевська, І. Зайцева, М. Кожина, Н. Колесникова, М. Котюрова, С. Лещак, О. Силкіна, Т. Янко та ін.), французької (М. Lucien, Р. Міньяр-Белоручев), а також кліше описані в зіставному аспекті (Z. Golebiowski, В. Бурунський,

Н. Говорухіна, О. Льченко, Т. Філоненко та ін.). Крім того, підготовлено низку прикладних довідкових видань із практики вжитку мовних кліше в науковому дискурсі та у спеціалізованій фаховій комунікації з окремих суспільних царин (Д. Блюменау, Н. Гендіна, І. Добронравов, Д. Лахуті, В. Леонов та ін.).

У вітчизняному мовознавстві окремої уваги заслуговує опис мовних стереотипів у медичній сфері, здійснений саме на матеріалі української мови, де розкрито специфіку кліше як визначального чинника професійного спілкування, адже такі лінгвемі, як зазначає сам науковець, «часто не мають задовільної стилістичної атестації» [Юкало 2003, с. 63]. Зіставно-типологічний зріз кліше в англійській та українській мовах на матеріалі текстів з медичної та біологічної галузі та освітнього спрямування проведено в рамках системного розгляду кліше як знаків свідомості, культури й дискурсу (Н. Романюк). Проте переважно в сучасній науковій парадигмі або розглянуто окремі дискурсні константи мовних кліше в україномовному науковому тексті (Н. Непийвода, Г. Онуфрієнко, О. Семенов, С. Шепітько, Т. Яхонтова та ін.), або представлено загальні підходи до функціонування кліше в певній фаховій сфері (І. Дегтярьова, І. Колеснікова, Ж. Колоїз, М. Легка, О. Матвіяс, О. Михайлова, А. Сидоренко, В. Сухопар, Л. Сазанович, Ю. Сурмін та ін.).

Предметом нашого зацікавлення є висвітлення дискурсивних ознак кліше в наукових текстах, зокрема за матеріалами фахового лінгвістичного часопису «Мовознавство» (2010–2015).

Регулярно повторювані в певних сферах наукового життя мовні кліше є невід'ємною складовою наукового дискурсу. Задля номінації тих або тих комунікативних ситуацій у науковому спілкуванні використовують різні стереотипні одиниці: *Актуальність теми дослідження зумовлюється; Наукова новизна роботи полягає* тощо. Найчастотнішими у власне наукових текстах є кліше на зразок: *зробимо висновки / можна зробити висновок; матеріал дослідження дає змогу / дозволяє стверджувати; схиляються до думки* тощо.

Використання кліше дає змогу ясно, логічно, послідовно й доказово викладати теоретичні положення, узагальнювати поняття та явища, давати об'єктивний аналіз, точно й лаконічно висловлюватися, аргументовано, предметно й переконливо стверджувати перевірені факти, робити докладні висновки: *з логічного огляду; об'єктом дискусії є; переконливим доказом є*.

Основне призначення мовних кліше у фахових текстах – систематизація повідомлень про результати лінгвістичних досліджень, обґрунтування наукових гіпотез, доведення теорій, укладання класифікаційних схем, наприклад: *викладене підтверджує; більшість дослідників вважає*. Ужиток стандартних одиниць у мовознавчій комунікації пов'язаний із частотністю й повторюваністю ситуацій у представленні лінгвістичних здобутків науковій спільноті й соціуму загалом, тобто мовні кліше водночас виконують службову, будівельну функцію, організуючи й компонуєчи наукову думку, та творчу, експресивно-смыслову функцію, виділяючи ті чи ті важливі моменти викладу наукової інформації [Солганик 2006, с. 18].

Подібне функційне навантаження кліше в наукових текстах створює подвійний дискурсивний ефект, який визначає модель комунікативної рефлексії мовознавця, спроектованої на репрезентацію логіки наукової праці та окреслення загальної дискурсивної стратегії самого дослідника. Доречним буде, як на наш погляд, навести думку І. Бровченко: «Наукові кліше, які сприяють створенню цілісності і зв'язності наукового тексту, позначають взаємопов'язані поняття, що співіснують у межах цілісного понятійного

простору» [Бровченко 2003, с. 8], який авторка номінує з позиції теорії метафори як концептосферу «наукове дослідження».

Отже, кліше як семіотичні одиниці репрезентують метамову мовознавства як спеціалізованої суспільної царини, що «означає використовувати тільки ті сполучення і перетворення знаків, не заборонені до вживання, прийняті в цій соціальній групі, позначати об'єкти й ситуації так, як це виконують члени цієї групи, мати, коли використовуються певні знакові засоби, ті ж очікування, що і в інших членів, і виражати свої власні стани так, як це роблять інші» [Моррис 1983, с. 68].

Найчастіше в текстах лінгвістичних статей уживаються кліше на позначення констатування інформації та ствердження фактів: *зادля / для утвердження є важливим; факти свідчать; на наш погляд*; виділення й уточнення головного в тексті статті: *одним із винятків; насамперед треба зазначити; викликають інтерес; на увагу заслуговує*. Кліше-висновки допомагають підсумувати інформацію, узагальнювати викладені наукові позиції: *підсумовуючи все сказане; дослідження показало* тощо, адже вони є засобом «діалогічно-аргументаційного задоволення суперечливих вимог щодо змістового наповнення аргументаційних та нормативних висловлень і дій з метою досягнення універсального ... консенсусу» [Серажим 2003, с. 27].

Відтак активний ужиток мовних кліше в науковому тексті відображає рух загальної дискурсивної стратегії мовознавця, адже розглядувані лінгвами надають формалізоване представлення динамічної структурно-композиційної моделі тексту та відіграють актуалізаційну роль у ньому.

Мовні кліше побудовано за відповідними моделями словосполучень і речень, які функціонують у науковій мові. Задля визначення компонентного складу кліше зі структурою словосполучення, що відображають механізми «малого синтаксису» (О. Кубрякова), за основу ми взяли граматичну класифікацію Г. Удовиченка з поділом на прості (двочленні) і складні, або багаточленні конструкти [Удовиченко 1968].

Відповідно поділяємо кліше на двокомпонентні й багатоконпонентні структури. У власне наукових текстах домінують двокомпонентні кліше із граматичною будовою, утворені за моделями:

1) іменник + прикметник (*основне / головне завдання / призначення; пріоритетна роль*);

2) дієслово + іменник (із прийменником або без нього): *зробімо висновок; віддати перевагу; схилиються до думки*;

3) дієприслівник + іменник (із прийменником або без нього): *зіставивши факти; беручи до уваги; виходячи з розуміння; незважаючи на розбіжності*.

Почасти лінгвами організовані за розширеною структурною схемою: інфінитив + іменник + прикметник (атрибутивний поширювач): *викликати значний інтерес; відігравати важливу роль; мати велике значення* і т. ін.

Крім цього структурного різновиду, найчастотнішими в мовознавчому різновиді наукового дискурсу виступають багатоконпонентні кліше, напр.: *Насамперед треба зазначити; багато уваги приділено ...* Обидва структурні різновиди – і двокомпонентні, і багатоконпонентні – є досить продуктивними у власне наукових текстах. Стереотипізація таких лінгвем саме і відбувається завдяки високій частотності їхнього використання в конвенційній структурі тексту.

У фахових наукових текстах функціонує низка кліше, оформлені як завершене висловлення (фразові кліше, за термінологією В. Виноградова). Такі

одиниці називають кліше синтаксичного рівня [Лещак 2006], що виконують комунікативну функцію в процесі спілкування. У науковій мові кліше іноді набувають ознак автосемантиї та можуть відриватися від загальнонаукового контексту, що дає змогу функціонувати їм у вигляді самостійних усталених висловів та перейти до розряду крилатих одиниць: *Факти – неспростовна річ*.

Мовні кліше можуть, окрім того, використовуватися як засіб наукового індексування за автоматичного пошуку інформації в мовознавчій сфері. У такому разі лексичні складники кліше слугують актуалізаторами тих чи тих наукових баз даних, виконуючи пошукову функцію.

Отже, науковий дискурс передбачає наявність ситуацій, маркованих високим ступенем регламентованості мовної та рольової поведінки комунікантів. Мовні кліше виконують роль стандарту, активно вживаються у функції готових блоків і мають відповідні дискурсивні особливості, регламентовані інтегральними ознаками наукового різновиду мови. Мовні кліше у фаховому тексті відображають динаміку загальної дискурсивної стратегії мовознавця, репрезентують формалізоване представлення загальної конвенційної структури наукового дискурсу та динамічної структурно-композиційної моделі наукового тексту, використовуються як засіб наукового індексування за автоматичного пошуку інформації.

ЛІТЕРАТУРА

Бровченко, І. В. (2011). *Концептуальна метафора у кліше англомовного наукового тексту*. Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Спец. 10.02.04 «Германські мови». Харків, 22 с.

Бурунский, В. М. (2009). *Клише : языковые характеристики, функционирование и типология (на материале французского и английского языков)*. Дисс. ... канд. филол. наук. 10.02.19. Курск, 204 с.

Ведякова, Н. А. (2018). Понятие актуальности, значимости, новизны в рамочных клише русского научного текста. [In:] *Вестник Челябинского государственного университета*, № 10 (420), *Филологические науки*, вып. 114, с. 42–48.

Ведякова, Н. А. (2003). Функционирование клише в научном тексте (на материале авторефератов кандидатских диссертаций по филологии и педагогике). [In:] *Вестник Челябинского государственного университета*, т. 2, № 1, с. 96–102.

Великий тлумачний словник сучасної української мови (2007). Бусел В. Т. (ред.). Київ ; Ірпінь, 1736 с.

Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен (2005). І. С. Шевченко (ред.). Харків, 356 с.

Єрмоленко, С. Я., Бибик, С. П. і Тодор, О. Г. (2001). *Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів*. Київ, 224 с.

Ільченко, О. М. (2002). *Етикетизація англо-американського наукового дискурсу*. Автореф. дис. ... д-ра філол. наук. Спец. 10.02.04 «Германські мови». Київ, 37 с.

Кожемякин, Е. А. (2008). *Дискурсивный подход к изучению институциональной культуры*. Белгород, 244 с.

Кронгауз, М. А. (2007). *Семантика*. Москва, 208 с.

Кубрякова, Е. С. (2000). О понятиях дискурса и дискурсивного анализа в современной лингвистике (обзор). [In:] *Дискурс, речь, речевая деятельность: функциональные и структурные аспекты*. Сб. обзоров. Москва, с. 7–26.

Котюрова, М. П. (1988). Смысловая структура специфических периферийных текстов. [In:] *Функциональные разновидности речи в коммуникативном аспекте*. Пермь, с. 4–16.

Лещак, С. (2006). *Языковое клише: прагматика, семантика и структура аналитических номинативных неидиоматических знаков в современном русском языке*. Кельце, 161 с. URL: <http://www.ujk.edu.pl/~leszczak> (дата звернення: 15.09.2020 р.).

- Мацько, Л. І., Сидоренко, О. М. і Мацько, О. М. (2003). *Стилістика української мови*. Київ, 320 с.
- Моррис, Ч. У. (1983). Основания теории знаков. [In:] *Семиотика*. Степанов Ю. С. (ред.). Москва, с. 37–89.
- Непийвода, Н. Ф. (1997). *Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект)*. Київ, 303 с.
- Попова, Т. Г. (2004). Реферат как вторичный жанр испанского научно-технического дискурса. [In:] *Вестник РУДН. Сер. Лингвистика*, № 6, С. 99–105.
- Семенов, О. М. (2010). *Культура наукової української мови* : навч. посіб. Київ, 216 с.
- Серажим, К. С. (2010). *Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність (на матеріалах сучасної газетної публіцистики)*. Київ, 351 с.
- Современные теории дискурса: мультидисциплинарный анализ* (2006). Русакова О. Ф. (гл. ред.). Екатеринбург, вып. 1, 210 с.
- Солганик, Г. Я. (2006). *Практическая стилистика русского языка*. Москва, 304 с.
- Сологуб, Н. М. (2000). Кліше. [In:] *Українська мова. Енциклопедія*. Київ, 752 с.
- Удовиченко, Г. М. (1968). *Словосполучення в сучасній українській літературній мові*. Київ, 224 с.
- Шарманова, Н. М. (2011). Мовне кліше і фразеологічна дилема. [In:] *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. Зб. наук. пр. Колоїз Ж. В. (ред.). Кривий Ріг, вип. 6, с. 512–516.
- Шлєпкина, М. А. (2011). Деловой дискурс как институциональное явление. Роль клише в деловом дискурсе. [In:] *Современная филология*. Материалы междунар. науч. конф. Уфа, с. 222–227.
- Юкало, В. Я. (2003). *Мовні стереотипи в комунікаціях лікаря*. Дис. ... канд. філол. наук. 10.02.01. Київ, 165 с.

Подано до редакції 02.10.2020 року
Прийнято до друку 04.11.2020 року